

Kielioppiterminologian rooli vieraan kielen opetuksessa ja oppimisessa

Jean-Michel Kalmbach

Suomessa on viime vuosina totuttu siihen, että kielioppiterminologia herättää lähinnä negatiivisia reaktioita. Kielten (myös äidinkielen) opettajat valittavat sen tuntemuksen puutetta ja koulun oppilaat tai yliopiston opiskelijat taas sitä, että sellaista pitäisi käyttää tai jopa opetella tai että se on ylipäänsä olemassa. HOPS-keskusteluissa kuulee tai opiskelijapalautteessa lukee useammin kuin kerran sellaisia väitteitä kuten ”Minua kiinnostaa enemmän kielen puhuminen, ei kielioppi” tai ”haluaisin oppia puhumaan ranskaa, mutta en halua opetella kielioppia”.

Vanhat traumat vaikuttavat

Monissa opiskelijoiden palautteissa näkyy samanlainen jyrkkä kahtiajako: kieli tai kielitaito vs. kielioppi. Viimeksi mainittu *kielioppi* tarkoittaa usein **kielioppiterminologiaa**, koska voidaan olettaa, että kaikki kielten oppijat tiedostavat ainakin jossain määrin kieliopin, eli kielen toimintaa sääntelevien sääntöjen, tärkeyden. Yksi selitys kielioppi-inholle on ainakin osittain se, että suomen kielessä kuten monissa muissa kielissä sana ”kielioppi” tarkoittaa sekä kielen sääntöjä ja rakennetta että niitä kuvaava tieteenalaa tai (paljon pahempaa) *oppiainetta*, sekä siihen liittyvää *terminologiaa* eli *termistöä*.

Terminologiainho johtunee lauseenjäsennyksestä ja kielioppitermien pänttäämisen aiheuttamista vanhoista traumaista. Lauseenjäsennyksen opetuksesta sellaisenaan on jo ajat sitten luovuttu, mutta mielikuva siitä elää yhä vahvana. Nykyään on menty aivan päinvastaiseen suuntaan: opetuksessa ja oppikirjoissa kielioppitermejä käytetään melko vähän. Kielten opetuksessa painotetaan kommunikatiivisuutta, vuorovaikutustaitoja yms. Sen takia monet oppijat näkevät kielioppiterminologian itsetarkoituksena, ikään kuin irrallisena kokonaisuutena.

Ratti ja skalpelli

Minkä tahansa asian oppimisessa joudutaan välillä esittelemään esineitä tai käsitteitä ja käyttämään termejä, eli sanoja, joilla niitä kuvataan. Kuvitellaan vaikkapa autokoulun opettajaa, joka antaa seuraavan ohjeen oppilaille:

Paina keskimmäistä lattialla olevaa isoa kumisuojuksella varustettua metallikoukkua ja samalla käännä

edessäsi olevaa isokokoista pyöreää esinettä siihen suuntaan, missä tuo valopylväs seisoo.

Eikö ole paljon nopeampaa ja selkeämpää sanoa: ”paina *jarrua* ja käännä *rattia oikealle*”? Toisin sanoen käyttää *termejä*? Jos kirurgi leikkaussalissa joutuisi koko ajan pitkillä lauseilla ja kiertoilmaisilla kuvailemaan tarvitsemiaan välineitä skalpellista separaattoriin, kuinkahan moni potilas ehtisi siinä välissä menehtyä?

Terminologiaa tarvitaan ja käytetään jatkuvasti niin erikoisalojen kielessä kuin jokapäiväisessä elämässä. Kohtuudella voidaan olettaa, että kielten opiskelussakin tarvitaan terminologiaa, etenkin kun kieli on paitsi oppimisen kohde myös oppimisen väline. Kuitenkin esimerkiksi kieliopin opetuksessa joudutaan jatkuvasti turvautumaan kiertoilmaisuihin, kun oppijat eivät tunne käsitteiden nimiä. Kun ei tunne termiä, vaarana on myös se, että sen kuvaama käsite on hämärän peitossa.

Yhtälö ja pronomini

Monet ihmiset, jotka vieroksuvat kielioppiterminologian käyttöä kielten opetuksessa, eivät tule ajatelleeksi, että monissa kouluoppiaineissa erikoisterminologiaa käytetään aivan häpeilemättä, hyvänä esimerkkinä matematiikka. Kaikille on itsestään selvää, että tavalliset termit *kolmio*, *neliö*, *potenssi*, *yhtälö* jne. kuuluvat matemaattisen ajattelun peruspilareihin, voidaan jopa sanoa yleissivistykseen, siitä huolimatta, että ne ovat täsmällisiä *termejä*. Miksi sitten sellaiset perustermit kuin *pronomini* tai *adverbi* pitäisi häveliäästi piilottaa?

Kuvaavaa on se, kuinka edellä mainitut termit ovat edustettuina virallisissa ohjeistuksissa, eli Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 (POPS) ja Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2003 (LOPS).

POPS:issa sana *yhtälö* esiintyy 17 kertaa, ja *potenssi* 4 kertaa. LOPS:issa *yhtälö* mainitaan 49 kertaa, ja sen rinnalle astuvat kuvaan *vektori* (13 esiintymää) ja *integraali*, josta on peräti 20 mainintaa. Lisäksi LOPS:ista löytyvät termit *binomikaavat*, *polynomifunktion derivaatta* tai *alkeisfunktioiden integraalifunktiot*, jotka avautunevat maallikolle melko vaikeasti, jos ollenkaan.

Mikä on tilanne äidin- ja vieraiden kielten osalta? POPS:issa sana *adverbi* esiintyy 4 kertaa, *pronomini* 9 kertaa. Huomionarvoista on se, että pronomini mainitaan lähinnä hieman harvinaisempien aineiden kuvauksissa (esim. saame äidinkielenä, romani, äidinkielenomainen ruotsi, suomi b-kielenä ym.), eikä kertaakaan äidinkielen tai vieraiden kielten kuvauksissa. Lukion opetussuunnitelman perusteissa *adverbi* mainitaan vain 3 kertaa ja *pronomini* tasan tarkkaan 2 kertaa! Yllä mainittujen *polynomifunktion derivaatan* kaltaisia kieliopin pelottavia ”sanahirviöitä” mainitaan seuraavasti: *indefiniittinen pronomini* 0, *relatiivilause* 0, *konjunktio* 0, *korrelaatti* 0, jne.

Näyttää siis vahvasti siltä, että kielioppiterminologiainho on ikään kuin kirjattu virallisiin ohjeisiin.

Kaksi eri mittaa

Jos kerran matematiikka saa mässäillä polynomiepäyhtälön ratkaisemisilla ja koordinaatiston vektoreiden skalaarituloilla (termit lainattu LOPS:ista), se tarkoittaa, että (ainakin joidenkin) suomalaisten nuorten aivojen oletetaan pystyvän sulattamaan sellaisia termejä ja jopa soveltamaan niitä käytännössä. Tällöin ei liene kohtuutonta olettaa, että kansankunnan toivot pystyvät nielemään niin abstrakteja käsitteitä kuin *relatiivipronomini*, *verbi*, *objekti* jne., etenkin kun niiden kuvaamia kielellisiä ”esineitä” käytetään jokapäiväisessä kielessä (esim. *poika*, *joka söi omenan*), toisin kuin *murtopotenssia*.

Myös kielten opetuksessa vähäinen mutta napakka terminologian osaaminen olisi paikallaan, eikä sen tarvitsisi olla kovin kummoinenkaan, sillä kymmenkunnalla termillä pärjättäisiin jo melko pitkälle (vaikkapa edellä mainituilla *pronomini, adverbi, substantiivi, subjekti* tai *predikatiivi* jne.). Lisäksi verkosta löytyy oivallinen yleistajuinen ja ilmainen terminologia-avain ”Sananselityksiä: Ison suomen kieliopin termejä”. Ja miksei terminologista ”elonjäämispakettia” voisi opetella jo heti alakoulun luokilla, kun oppijat ovat vielä ennakkoluulottomia ja innokkaita käyttämään uusia työkaluja?

Vai onko niin, että ns. kovat tieteet saavat käyttää kovaa kieltä ja pehmeiden tieteiden on tyydyttyvä poliittisesti korrektiin kiertoilmaisujen hölynpölyyn?

Kirjoittaja on dosentti ja opettaa ranskaa (mm. kielioppia ja fonetiikkaa) Jyväskylän yliopiston kielten laitoksella. Hän on tutkinut mm. kielioppisääntöjen esitystapaa Suomessa laadituissa ranskan kielen oppikirjoissa ja toiminut kouluttajana lukuisissa ranskan kielen opettajien koulutustilaisuuksissa.

Lähteet

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/47346_Lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.doc

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/ops/perusopetus/po_16_1_versio.doc

Sananselityksiä: *Ison suomen kieliopin* termejä. 2005. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=kBCGHAAHJ